

RECENZIOK

KUSTÁR ZOLTÁN–REPELIK GÁBOR

A bibliai arámi nyelv alapjai (DÓTTF 8)

Szerkesztők: Kustár Zoltán–Repelik Gábor

Kiadó: Debreceni Református Hittudományi Egyetem,

Debrecen, 2019

ISBN 978-615-5853-17-3

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem tantervében a bibliai héber és görög mellett ugyan nem szerepel kötelező bibliai arámi nyelv, az Ószövetségi Tanszék mégis fontosnak tartotta megteremteni annak lehetőségét, hogy hűen a reformátori elvekhez minden – bibliai nyelv elsajátítható legyen a teológiai hallgatók számára. Ez az újra érvényre jutó törekvés Debrecenben nem előzmények nélküli, hiszen Dicsőfi József (1859–1920) debreceni teológiai professzor volt az, aki elsőként ismerte fel a bibliai arámi nyelv elhanyagolt voltát a magyar bibliakutatásban és teológiai oktatásban. Dicsőfi ezért nemcsak tanítani kezdte a bibliai arámit, hanem cikksorozatot is közölt erről a nyelvről (A bibliai arám nyelvről, in: *DPL* 1886/48, 414–416; 1886/49, 424–426; 1886/50, 432–434.). Később szintén egy debreceni professzor, Karasszon Dezső (1924–2008) karolta fel a bibliai arámi nyelv oktatásának ügyét, amikor az általa szerkesztett hé-

ber gyakorlókönyv függelékeként rövid grammatikát is közölt (*Héber gyakorlókönyv és bibliai arám nyelvtan*, Budapest, Ráday Kollégium Sokszorosító Műhelye, 1983).

Ebbe a sorba illeszkedik „A bibliai arámi nyelv alapjai” című, most megjelent

nyelvtankönyv is, mely a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Ószövetségi Tanszékének Tanulmányi Füzetei (DÓTTF) kiadványsorozat 8. köteteként 2019-ben látott napvilágot. A kötetet szerzőpáros jegyzi: Dr. Kustár Zoltán, a DRHE Ószövetségi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, valamint Repelik Gábor, a tanszék doktorandu-

sa, aki Kustár Zoltán vezetése mellett Arámmal és az arámokkal foglalkozik doktori kutatásában. A szerkesztési folyamatban Dr. Koltai Kornélia, az ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszékének adjunktusa szakmai lektoraként vett részt.

A kiadvány a hagyományos leíró nyelvtanok és a gyakorlatorientált nyelvkönyv-

vek jó hagyományit ötvözi, amennyire ezt egy holt nyelv tanulása és tanítása lehetővé teszi. A leíró jelleget tükrözi a nyelvtankönyv struktúrája. Az Ószövetség arámi szakaszait és a nyelv általános jellemzőit ismertető rövid bevezetés (1. §) után két hangtani fejezet következik (2–3. §), majd az egyes szófajokat bemutató alaktani fejezetek adják a nyelvkönyv nagyobbik részét (4–17. §). Külön mondattani leckéket nem tartalmaz a tankönyv, ám a morfológiai paragrafusok némelyikéből, illetve azok egyes bekezdéseiből, valamint a példamondatokból megismerhetők a legalapvetőbb szintaktikai törvényszerűségek. Nagyon hasznos az arámi nyelvben való további elmélyülést segítő ajánló bibliográfia a tananyag legvégén (96–98. o.), valamint a kötet függelékében található, kb. 340 szóból álló arámi–magyar szójegyzék (99–104. o.).

A tankönyv gyakorlati jellegét a didaktikailag jól megválogatott és leckékhez rendelt példamondatok adják. Ezek egyfelől – így például a névszók, prepozíciók, kötőszók, határozószók és partikulák tárgyalásánál – az egyes paragrafusokon és szakaszokon belül mutatják be az adott nyelvtani jelenség tényleges ószövetségi előfordulását. Másrészt pedig – ahogyan az igeragozás paragrafusainak esetében – az alfejezetek végén szerepel gazdag példatár az Ószövetség arámi szövegeiből. Ezek a példamondatok együtt gyakorlatilag le is fedik a Biblia arámi szöveganyagát, mindeközben leckéről leckére illusztrálják, begyakoroltatják és elmélyítik a bibliai arámi nyelvről tanultakat. A példamondatokban szereplő nyelvtani formák alaktani meghatározásához a már említett szöszedet miatt nincs szükség külön szótárra. Az ige-
gyökök nyelvtani elemzésében külön is

kap segítséget az olvasó a zárójelben megadott gyökökön keresztül. A szándékoltan nyers munkafordítások pedig olyan filológiai finomságokra is felhívják a figyelmet, melyeket egy irodalmi vagy művészi fordítás már elfedne. Kiemelendő az igényes tipográfia is, amely nagyon jól látható és olvasható arámi szövegeket eredményezett a tankönyvben.

Fontos előzetes tudnivaló a tankönyv használatához, hogy a szerzők a bibliai arámi nyelv bemutatásakor a bibliai héber nyelv alapvető ismeretét feltételezik az olvasónál. A paragrafusok emiatt nem vagy csak nagyon röviden magyaráznak olyan nyelvtani alapfogalmakat, melyek a bibliai héber grammatikából már ismertek lehetnek. Számos nyelvtani szabály megfogalmazásánál utalás történik arra, hogy mi jelenti az azonosságot vagy éppen az eltérést a héber nyelvhez képest, és értelemszerűen részletesebb, magyarázó kifejtésekkel ott találkozunk, ahol a nyelvtani jelenségnek nincs párhuzama a bibliai héberben. Néhány didaktikailag indokolt áthelyezéstől eltekintve – pl. a létige ragozásának bemutatása az erős igeik előtt – a fejezetek sorrendje párhuzamos a Tóth Kálmán által összeállított „*A héber nyelvtan elemi szabályai*” c. egyetemi jegyzettel (Debrecen, ³2012; ⁴2019).

Mivel az ún. bibliai arámi valójában a sztenderdizált birodalmi arámi normáit mutatja egyrészt (lásd Ezsdrás könyve), másrészt a középarámi korszak nyelvi állapotát tükrözi (lásd Dániel könyve), a bibliai arámi alapszintű elsajátítása nemcsak az Ószövetség teljesebb megértéséhez vezet el, hanem egyéb Biblián kívüli források elemző olvasása és más arámi dialektusok tanulása felé is megnyithatja az utat. Különböző epigrafikus szövegmélekek, az elephantinei papiru-

szok, a holt-tengeri tekercsek, továbbá a midrás-irodalom és a Targumok szövegei kerülhetnek elérhető távolságba, melyek közelebbi megismerése szintén gyümölcsöző lehet a bibliatudomány vagy az ókortudomány művelői számára.

A teológus-, a pap-, illetve lelkész-képzésben vagy hebraisztikai stúdiumok során a kiadvány jól használható felsőoktatási tankönyv lehet egy bibliai héberre épülő arámi kurzushoz. Ezen a téren még kipróbálásra vár ez a kiadvány,

a szerzőknek azzal a megalapozott reménységével, hogy a könyv didaktikai szempontból alkalmas arra, hogy sikeres oktatási segédanyag legyen. Ezen túlmenően héber nyelvi alapokkal már rendelkező szakemberek, végzett lelkészek és papok, gyakorló bibliakutatók, ókortudománnyal vagy ókori nyelvekkel foglalkozók akár autodidakta módon is könnyen bővíthetik ismereteiket a sémi nyelvek terén e szakkönyv segítségével.

Németh Áron